

»når vi vakler i troen / på at være velsignet«

Nærspørgs analyse af et digt af Søren Ulrik Thomsen

Af Eva Skafte Jensen

Indledning

Man løber nogle gange ind i den opfattelse at lyrik benytter sig af et helt andet sprog end sagprosa og hverdagsprog. I denne artikel vil jeg vise at det ikke er tilfældet. Det er i stedet den måde sproget bruges på i lyrik, som afviger fra de idealer om vellykket kommunikation man finder i universalpragmatikken. Jeg vil særligt fremhæve hvordan man ofte i lyrik ikke stræber efter entydighed i udtrykket, men tværtimod gør hvad man kan, for at skabe og opretholde flertydighed. Til illustration vil jeg analysere nogle centrale passager i et digt af Søren Ulrik Thomsen, og jeg vil vise hvordan digtet sprogligt lægger op til flere forskellige til dels ligeværdige fortolkninger. I analysen beskriver jeg hvordan tre trosrelaterede temaer udfoldes i digtet, nemlig tro og tvivl, tro og forstand, tro og tro. Det tema som lidt kryptisk kaldes tro og tro, handler om to forskellige indstillinger til at være troende, nemlig troen som den praktiseres af den velvilligt troende, og troen som den praktiseres af den mismodigt troende.

Selve digtanalysen fylder størstedelen af artiklen. Før digtanalysen gives dog et kortfattet bud på hvordan sprogbrugen i lyrik skal ses i forhold til universalpragmatikkens idealer om vellykket kommunikation.¹

Universalpragmatik, betydningspotentiale og sprogprocessering

I universalpragmatikken opererer man blandt andet med vellykkede og ikke-vellykkede tekster. Om en tekst er vellykket, vurderes ud fra en række kriterier som ridses op i de forskellige verserende kommunikationsmodeller. For en tekstpragmatiker som Ole Tøgeby ser kriterierne for en tekst for eksempel således ud:

en tekst skal være ærlig som udtryk for afsenderens hensigt, sand som udsagn om sagen, relevant som meddelelse til modtagerne, rigtig og høflig som kontakt gennem kanalen, og korrekt brug af sproget (Togebys 1993: bagsideomtale).

Jeg skal i øvrigt ikke gå ind i en nærmere diskussion af Togebys kriterier og sammenhængen mellem dem her, men blot påpege at tekstpragmatikere – med Togebys som eksempel – arbejder ud fra en forestilling om tekster og ikke-tekster, og om vellykkede og ikke-vellykkede tekster som baserer sig på nogle grundlæggende principper om forståelighed og gnidningsfri kommunikation. Denne forestilling finder vi også i Grices fire maximer (jf. samarbejdsprincippet, Grice 1975): Kvantitet, Kvalitet, Relation og Måde. Især mådesmaximet er værd at lægge mærke til her. Ifølge dette stræber vi efter at leve op til følgende råd/principper (jf. Grice 1975: 205):

Avoid obscurity of expression.
Avoid ambiguity.
Be brief (avoid unnecessary prolixity).
Be orderly.

Samtidig med disse principper for formålsbaseret kommunikation som baserer sig på effektivitet og entydighed, finder vi det særegne forhold ved de enkelte ord og leksemers at de udmærker sig ved ikke at have én fast, urokkelig betydning. Dette udtrykkes af Togebys i følgende formulering:

§ 185. Leksemernes konceptuelle underbestemthed
I betydningslæren tematiseres forholdet mellem helhed og del. Efter princippet om kompositionalitet (§ 2) er meningen med helheden en funktion af betydningen af delene og måden de er kombineret på.² (...) De leksikalske morfemer har imidlertid ikke én fast betydning i alle forekomster, men kan betyde forskellige ting i forskellige ytringer (Togebys 2003: 225).

De enkelte leksemers betydning ligger med andre ord ikke fast én gang for alle, men består snarere af et betydningspotentiale som kan falde ud på forskellig vis i forskellige sammenhænge. Dette plejer man at kalde

polysemi. Det kan synes paradoksalt at man på en gang arbejder ud fra et overordnet ideal om entydighed og effektivitet, samtidig med at de midler man bruger til at udtrykke sig med, leksemernes og ordene, ikke har én fast og urokkelig betydning. Omvendt kan man sige at det netop er på grund af leksemernes manglende entydighed at det overhovedet kan blive relevant at betone klarhed og entydighed som ideal for vellykket kommunikation. Hvis det hele lå fast en gang for alle, ville der ikke være nogen grund til at beskæftige sig yderligere med emnet.

Kravet om klarhed og entydighed er altså en central del af universalpragmatikkens idealer for vellykket kommunikation. Det er interessant at dette tilsyneladende paradoks mellem kravene om klarhed og entydighed på den ene side og »leksemernes konceptuelle underbestemthed« på den anden side sjældent volder problemer i den faktiske sprogbrug. Typisk vil afsender lægge ordene til rette så det kun er den del af betydningspotentialet der er aktuelt i en given ytring, der aktiveres. Tilsvarende vil modtager – med idealerne om entydighed og klarhed i baghovedet – vælge de tolkninger af leksemernes betydningspotentialer der giver bedst mening i den aktuelle ytring. Dermed entydiggøres leksemernes løbende som teksten (talt såvel som skrevet) skrider frem, og denne entydiggørelse der foregår i selve sprogprocesseringen, kaldes for monosemierung (Togeby 2003: 229).

Monosemierung er dermed et nøgleord i forbindelse med sprogprocesseringen. Monosemierung kan for det første foregå som kvalificerede gæt baseret på ydre pragmatiske forhold og vores viden om verden. Når jeg siger *kan du ikke lige lukke for henen* til min mand, begynder han ikke at lede efter en hane af kød og blod, for vi bor i en lejlighed på første sal i byen (og kan man i øvrigt *lukke for* en hane af kød og blod?). Han vil straks opfatte den omtalte hane som den dryppende vandhane i køkkenet eller badeværelset. Monosemierung kan dog også foregå mere strukturelt, i systematiske kombinatoriske muligheder mellem forskellige slags leksemer og konstruktionstyper. Et godt eksempel på dette har man set i 1990'ernes studier af de forskellige (danske) verbers telicitet³ (Thomsen 1991; Herslund 1995; Durst-Andersen & Herslund 1996 mfl.). Af disse studier fremgår det blandt andet at en række verber i dansk i sig selv er neutrale mht. om de betegner staticitet, aktivitet eller overgang, og at betydningen i de enkelte tilfælde fremkommer gennem tilstedeværelsen eller mangel på samme af andre ord, leksemer og syntaktiske led. Således er et verbum som *læse* neutralt mht. om det betegner noget statisk, en aktivitet eller en overgang, og alt efter om det styrer et objekt eller ej, og

i givet fald hvilken slags objekt, betegner det entydigt hhv. noget statisk (karakteristik af subjektet) (1), en aktivitet (2), eller en afsluttet handling (/overgang) (3):

- (1) Hun læste (fx på RUC).
- (2) Hun læste i bogen.
- (3) Hun læste bogen.

Visse syntaktiske konstruktioner bidrager således til entydiggørelsen (monosemieringen) af det enkelte leksems betydningspotentialer, og dermed spiller den syntaktiske konstruktion en vigtig rolle i selve afkodningen af det sproglige udtryks betydning.

Dette er sådan set slet ikke kontroversielt. Når jeg dvæler ved det, er det fordi megen sprogligt baseret tekstanalyse bliver foretaget på ikke-skønlitterære tekster (skrevne såvel som talte), og derfor bliver idealerne for tekster og ikke-tekster, for vellykkede og ikke-vellykkede tekster typisk stillet op på disse teksttypers præmisser.⁴ Men for de skønlitterære genrers vedkommende giver det ikke mening at måle en teksts vellykkethed ud fra parametre som entydighed og klarhed i udtrykket. Tværtimod er det sådan at skønlitteratur og i særdeleshed lyrik unddrager sig idealer om entydighed og klarhed i udtrykket og om effektiv og gnidningsfri kommunikation. I stedet taler man i receptionsteorien om tomme pladser (jf. Iser 1970), og et begreb som evokation dækker netop over den mekanisme at man gennem sparsomme oplysninger og flertydige formuleringer giver modtager mulighed for selv at danne sig billeder af og forestillinger om hvad et givet værk, fx et digt, indeholder. Dette er dog ikke nødvendigvis det samme som at der er frit slag for hvilken som helst fortolkning, visse fortolkninger vil ofte være bedre eller mere sandsynlige end andre. Der må være en vis overensstemmelse mellem det sproglige udtryk og fortolkningen, om den så er baseret på metaforik, syntaktiske konstruktioner, pragmatiske forhold som intertekstualitet, eller noget andet sprogligt. De bedste fortolkninger er dem som kan forankres i de sproglige formuleringer i teksten, og i én og samme tekst kan man sagtens finde mere end én mulig fortolkning.

Digtet som eksempel

I dette afsnit præsenteres det digt som skal illustrere hvordan flertydighed kan skabes og opretholdes i lyrik. Først vises analysegenstanden – selve digtet. Det stammer fra en digtsamling af Søren Ulrik Thomsen fra 1996 som hedder *Det skabtes vaklen*. Formelt set har det ikke en titel:

1. Jeg fatter ikke, at havet kan bære
2. containerskibenes vægt,
3. at blikket uden at bløde
4. vandrer langs verdens skarpslebne kant,
5. og at vi to,
6. som når på sneen udskilte skygger
7. slår sammen, forenes i drømme så klare,
8. at de ikke behøver at tolkes
9. (og derfor vel dårligt kan kaldes sande);
10. men jeg tror, at kun troen kan løfte os over
11. den gabende slugt mellem *nu* og *nu*:
12. Jeg tror!
13. det kun tar et sekund at forvandles,
14. men at forvandlingen varer i kun dét sekund;
15. at den, der som dreng stak syle i firbenets bug,
16. som voksen lader halshvirvlens led holde for,
17. jeg tror, at der til enhver kun hører én anden,
18. måske den forkerte, udvalgt af Gud,
19. og at ingen levende tilgir hinanden,
20. hvorfor skulle Kristus ellers skænke
21. sit blod i kalke af tretårnet sølv?
22. Jeg tror, at dette af isøksen kløvede
23. credo er en bøn for de åndssvages sjæle,
24. for jeg tror, at enhver er et afpelset dyr
25. besat af en ånd,
26. vi længes efter at opgi,
27. når vi vakler i troen
28. på at være velsignet,
29. og at dét i sig selv er forbandelse nok.

Komposition

Søren Ulrik Thomsens digt er meget stramt komponeret. Digtet er opbygget over et og samme syntaktiske mønster, nemlig et mønster der består af et subjekt⁵ (hver gang førstepersonspronomenet *jeg*), et verbal (*fatter-ikke*⁶ og *tror*), og et objekt der hver gang er formet som en eller flere *at*-sætninger (SVO). Disse *at*-sætninger (såvel som enkeltled i *at*-sætningerne) kan hver især have et antal specificerende led. De specificerende led er især formet som relativsætninger, men også andre former finder sted. Overordnet er digtet således dannet over følgende faste syntaktiske mønster:

	Subjekt	Verbal	Objekt
1.	<i>Jeg</i>	<i>fatter-ikke</i>	<i>at</i> -sætning
10.	<i>jeg</i>	<i>tror</i>	<i>at</i> -sætning
12.	<i>Jeg</i>	<i>tror!</i>	-
13.	-	-	<i>at</i> -sætning
17.	<i>jeg</i>	<i>tror</i>	<i>at</i> -sætning
22.	<i>Jeg</i>	<i>tror</i>	<i>at</i> -sætning
24.	<i>jeg</i>	<i>tror</i>	<i>at</i> -sætning

Den eneste afvigelse fra dette syntaktiske mønster er 1.20-21 (*hvorfor skulle Kristus ellers skænke / sit blod i kalke af tretårnet sølv?*), og selv om en sådan tydelig afvigelse i et så stramt komponeret digt bør give anledning til nærmere studier, vil jeg af hensyn til fremstillingen nøjes med at se på hvordan det faste syntaktiske mønster SVO udnyttes.

To yderligere kompositoriske karakteristika bør nævnes. For det første er der en udbredt brug af sideordning, såvel med som uden konjunktion. For det andet er der anvendelse af ellipse i rigt mål. Disse to træk tilsammen giver, som det vil fremgå, anledning til mange forskelligartede fortolkningsmuligheder.

Manglende entydighed – en forsmag

Søren Ulrik Thomsens digt er et godt eksempel på hvordan der omhyggeligt spilles på manglende entydighed og dermed flere fortolkningsmuligheder. For eksempel kan *forvandlingen* i 1.14 betegne både resultatet af en forvandling og selve processen at forvandles. I 1.16 er det uklart

hvis halshvirvel der er tale om: det kan være drengens i l.15 (som i l.16 er voksen) eller firbenets (l.15). Det er også uklart hvad antecedenten for *dette af isøksen kløvede credo* i l.22-23 er, og det samme gælder *dét* i l.29 (*og at dét i sig selv er forbandelse nok*).

I visse tilfælde fortolker man digtet på én måde frem til et linjeskift, men bliver tvunget til at revidere sin fortolkning når man læser videre på næste linje. Dette ses for eksempel i l.1-2 hvor verbet *bære* ikke styrer et objekt frem til linjeskiftet, men netop styrer et objekt efter linjeskiftet. Når *bære* ikke styrer et objekt, er det mere eller mindre synonymt med verbet *holde* (*holde sammen, holde ud*) i modsætning til *gå i opløsning* (evt. *eksplodere*). Når det styrer et objekt, betyder *bære* snarere noget i retning af *holde oppe, forhindre (noget) i at falde ned / falde igennem*. I l.10-11 er *over* et adverbial frem til linjeskiftet, men det får en styrelse i næste linje hvorved man med tilbagevirkende kraft fortolker det som en præposition; som adverbial medvirker *over* til en læsning hvor vi forbliver frit svævende i luften, som præposition derimod indgår *over* i en konstruktion hvor handlingen afsluttes – vi ved nu at vi kommer fra én side til en anden. Passagen l.24-28 byder på mange sådanne reviderede fortolkninger. Her skal især fremhæves at den *ånd* som subjektet (*enhver*) er besat af i l.25, let lader sig fortolke som en uhyggelig og ondsindig ånd, den slags ånd som måske kunne blive genstand for eksorcisme, indtil man læser *vi længes efter af opgi* i l.26. Nu fortolkes *ånden* pludselig som selve livsånden (jf. at man opgiver ånden når man dør).

Digtet myldrer altså med ord og konstruktioner som udmærker sig ved ikke at være entydige (se også noterne 14 og 15). Tværtimod gør digtet tilsyneladende en dyd af at lade så mange ting stå åbent for fortolkning at det er muligt for læseren at skabe flere forskellige – nogle gange ligeværdige – fortolkninger. I resten af artiklen vil jeg gennem en nærsproglig analyse demonstrere hvordan sådanne forskelligartede fortolkninger kommer i stand.

Temaer – tro og tvivl, tro og forstand, tro og tro

Digtet er mættet af konfliktfyldte temaer hvoraf nogle af de mest centrale har med tro at gøre. I analysen vil jeg fokusere på tre sådanne trosrelaterede temaer. Det første handler om tro og tvivl, det andet om tro og forstand, og det tredje handler om tro og tro, eller rettere om to forskel-

lige indstillinger til det at være troende. De to første temaer er der skrevet overmåde meget om både skønlitterært og i den dogmatiske religiøse litteratur, og de indgår således i nogle veletablerede diskurser. Det tredje tema er derimod mindre beskrevet i den dogmatiske religiøse litteratur; det er et tema der i højere grad findes udspillet i skønlitterære og filosofiske værker. I dette digt udgør det det mest centrale tema og – synes jeg – det mest spændende. Jeg har disponeret analysen sådan at dette mest centrale tema i digtet behandles til sidst i artiklen efter analysen af de to andre temaer, tro og tvivl, og tro og forstand. Det vil ikke kunne undgås at der er visse overlap mellem delanalyserne i de forskellige afsnit.

Tro og tvivl

Megen litteratur handler om tro og tvivl. I Søren Ulrik Thomsens digt ser man dette tema udfoldet flere steder og på flere forskellige måder. For eksempel er det styrende verbal i størstedelen af digtets sætninger *tror* (jf. afsnittet om komposition ovf.), og det er dermed alene ved sin hyppige optræden stærkt dominerende. Verbet *tro* har ikke én fast betydning, men rummer i stedet et betydningspotentialer hvor den endelige entydiggørelse (monosemiering) afhænger af den sammenhæng ordet indgår i. I dette digt kan *tros* sammenhæng ses meget snævert som den syntaktiske konstruktion verbet er del af, og den semantiske betydning der følger heraf.

Tro er et verbum der både kan styre et objekt og lade være. Ligesom ved eksemplet med *læse* ovf. (1)-(3) afhænger betydningen blandt andet af om der er et objekt eller ej.

Når *tro* ikke styrer et objekt, betegner det religiøs tro i absolut forstand, og det er dermed med til at tegne en karakteristik af subjektet: *jeg tror* svarer groft sagt til *jeg er troende*, ligesom *jeg læser* er en anden måde at sige *jeg er studerende* på (jf. (1)).

Når *tro* styrer et objekt, er semantikken mindre entydig. For det første kan *tro* styre et såkaldt middelbart⁷ objekt, altså et objekt der er knyttet til verbet ved hjælp af en præposition. Når dette er tilfældet, kan semantikken dels trække i retning af noget der har med epistemicitet (dvs. videnssikkerhed) at gøre, jf. *jeg tror på (at der eksisterer en) Gud*. Dels kan konstruktionen med middelbart objekt betegne overbevisning, hvor det der tros på, ikke er noget eksistentielt. I sidstnævnte variant er troen/

overbevisningen rettet mod den handling der ligger i objektet (hvis objektet er neksualt, fx forment som en *at*-sætning), jf. *jeg tror på at vi når det*, eller mod objektets evner og talenter (hvis objektet er animat, fx en person), jf. *jeg tror på Gud; jeg tror på dig*. Denne betydningsvariant kan typisk omskrives til *jeg sætter min lid til ...*

Derudover kan *tro* styre et direkte objekt. Når dette sker, bruges konstruktionen som en slags epistemisk modalitet til at betegne afsenders forhold til sandhedsværdien af det ytre udsagn, jf. den klassiske skelnen mellem *modus* og *dictum*. Ved brugen af *jeg tror* får afsender angivet i hvilken grad han/hun anser udsagnets indhold for sandt, og interessant nok bevirker en sådan betoning af *modus* ofte at *dictum* kommer til at fremstå svagere; hvis man af nogen bliver anbefalet at lede efter en bestemt person på dennes kontor, føler man sig mere overbevist af en ytring som *hun er på sit kontor* end af ytringen *jeg tror hun er på sit kontor*. Denne brug af *tro* er meget almindelig i daglig tale. I denne variant er selve objektet typisk neksualt, for eksempel i form af en *at*-sætning.

Syntaktisk set har *tro* altså i hvert fald følgende kombinationsmuligheder:

<i>tro</i> uden objekt	betegner religiøs tro i absolut forstand - bruges typisk karakteriserende, jf. <i>jeg tror!</i>
<i>tro</i> med middelbart objekt	betegner overbevisning - kan dels tolkes epistemisk, jf. <i>jeg tror på (at der eksisterer en) Gud</i> , og <i>jeg tror på dig</i> (dvs. <i>på at det du siger er sandt</i>) - dels som en tillidserklæring, jf. <i>jeg tror på</i> (dvs. <i>jeg sætter min lid til</i>) <i>Gud/dig/at vi når det</i>
<i>tro</i> med direkte objekt	betegner epistemisk modalitet - hverdagsagtig 'svækker', jf. <i>jeg tror hun er på sit kontor</i>

Som det fremgår, er *tros* semantik nært knyttet til *tros* syntaks.

I digtet udnyttes *tros* betydningspotentiale effektivt til at betone forskellen på tro og tvivl. Mest tydeligt sker det i linjeskiftet mellem l.12 og l.13.

- (4) *Jeg tror! / det kun tar et sekund at forvandles* (1.12-13).

I l.12 erklærer *jeget* manifestatorisk *jeg tror!* med udråbstegn og uden objekt. I l.12 kan man altså se at *tros* betydningspotentiale entydiggøres til fordel for den betydningsvariant der utvetydigt har med religiøs tro at gøre. *Jeget* karakteriserer sig selv som et troende individ. Men denne utvetydige erklæring punkteres straks af sætningen i l.13 som pga. ledstillingen (placeringen af *kun* foran *tar* i stedet for efter) kun kan læses som objekt for et styrende verbum. Derved kommer *tror* i l.12 med tilbagevirkende kraft til at fungere som et epistemisk forbehold, som en 'svækker'. Det sikre *jeg* der så frejdigt og med rank ryg erklærer sin overbevisning i l.12, krøller sig sammen i l.13. Det manifestatoriske *jeg tror!* i l.12 bliver til det hverdagsagtige *jeg tror (at)* ... i og med l.13. Den religiøst troende taber altså troen i næsten samme øjeblik som den ytres. Luften går af ballonen i springet mellem l.12 og l.13.

Forholdet mellem tro og tvivl ses også andre steder i digtet, for eksempel i l.27:

- (5) *for jeg tror, at enhver er et afpelsset dyr / besat af en ånd, / vi længes efter at opgi, / **når vi vakler i troen** / på at være velsignet* (1.24-28).

Fordi sætningen indledes af konjunktionen *når* og ikke for eksempel *hvis*, fremstilles det som givet sandt (præsupponeret)⁸ at vi vakler i troen (på at være velsignet).⁹ Det gøres altså til en almengyldig sandhed, noget vi alle kan være enige om: at vi ikke er sikre.

Et tredje sted hvor digtet benytter sig af ordenes ikke på forhånd fastlagte betydning til at sige noget om tro og tvivl ses i l.23:

- (6) *Jeg tror, at dette af isøksen kløvede / credo er en bøn for de **åndssvages** sjæle* (1.22-23).

Konventionelt bruges ordet *åndssvag* i sin mest konkrete betydning om mennesker der er svage i fatteevnen, altså om folk der er småt begavede i klinisk forstand og måske behøver særlig pleje og omsorg. *De åndssvages sjæle* kan således være de sjæle der bor i sådanne småt begavede mennesker. Men i et digt der handler om tro og tvivl, er der også en

anden mulighed, nemlig at man læser *åndssvag* som *svag i ånden*, dvs. *svag i troen*. I så fald betegner *de åndssvages sjæle* ikke mennesker der intellektuelt har svært ved at følge med, men slet og ret de mennesker der er svage i troen, altså tvivlere.

Ordet *åndssvag* har altså et betydningspotentiale snarere end én fast betydning, og i dette digt kan det fortolkes på (mindst) to forskellige måder hvoraf den ene har med tvivl at gøre. De to tolkningsmuligheder fremstår i øvrigt som ligeværdige; det bliver ikke endeligt afgjort om den ene eller den anden tolkning er 'den rigtige'.

Tro og forstand

Digtet handler også om dilemmaet mellem tro og forstand, mellem følelse og fornuft. Dette tema er gammelkendt i den religiøse litteratur, og noget der er blevet skrevet lange lærde afhandlinger om. Kernen i dilemmaet består i at tro i sit væsen hører til det irrationelle domæne, til følelsen, mens forstand hører det rationelle og fornuften til. Den religiøse debat handler om hvordan forholdet er mellem de to, om det ene forudsætter det andet, og i så fald hvilket: er man nødt til at forstå for at kunne tro, eller er det omvendt? Dette har givet anledning til så modsatrettede paradoksale sentenser som *credo quia absurdum* og *credo quia impossibile* på den ene side og *credo ut intelligam* på den anden.¹⁰ Enten er man troende fordi man erkender at man ikke med sit intellekt kan forstå verden og alting i den, verden er absurd, umulig, u-forståelig og u-fattelig. Eller også er man troende med henblik på at kunne forstå, troen ses da som vejen til at kunne fatte.

Som sagt handler digtet også om dette gennem årtusinder debatterede tema. Dette gøres for eksempel til et bærende element i selve kompositionen, hvor de styrende verbaler i SVO-mønstret er hhv. *fatter-ikke* og *tror*, og straks i digtets første linjer tages der hul på fatteevnen:

- (7) ***Jeg fatter ikke***, at havet kan bære / containerskibenes vægt, /
at blikket uden at bløde / vandrer langs verdens skarpslebne
kant, / og at vi to, / som når på sneen udskilte skygger / slår
sammen, forenes i drømme så klare, / at de ikke behøver at
tolkes / (og derfor vel dårligt kan kaldes sande) (1.1-9).

Det at havet kan bære, er så foruroligende at *jeget* må give udtryk for sin forundring herover. Men det er ikke kun havets bæreevne der er genstand for benovelse, indholdet af samtlige efterfølgende sideordnede *at*-sætninger er også genstand for benovelsen. De er nemlig alle syntaktisk objekt for verbalet *fatter-ikke*.

Subj.-Verbal	Objekt
<i>Jeg fatter ikke,</i>	<i>at havet kan bære / containerskibenes vægt, / at blikket uden at bløde / vandrer langs verdens skarpslebne kant, / og at vi to, / som når på sneen udskilte skygger / slår sammen, forenes i drømme så klare, / at de ikke behøver at tolkes / (og derfor vel dårligt kan kaldes sande).</i>

Der er altså en hel række ting som *jeget* ikke fatter, og den syntaktiske sideordning gør at der også fortolkes en vis ligeværdighed og jævnybyrdighed (sideordning) i indholdet af de styrede *at*-sætninger. Ligeså u-fatteligt det er at havet kan bære, og dog en empirisk kendsgerning, ligeså u-fatteligt er det at blikket uden at bløde vandrer langs verdens skarpslebne kant, og at *jeget* slår sammen og forenes med en anden. Det første led i sideordningen (det at havet kan bære) beskriver en objektivt observerbar kendsgerning; det gør de næste to ikke lige så indlysende, men sideordningen gør at karakteren af objektiv kendsgerning smitter af på indholdet af de to næste sideordnede led, og ikke kun det. Alle tre led er indhyllet i u-fattelighe­dens indpakning på en særlig syntaktisk-semantisk måde der understøtter at alle tre led fremstilles som objektive kendsgerninger. Oversætningen til de tre *at*-sætninger hedder *jeg fatter ikke*. Verbalkonstruktionen *fatter-ikke* har den særlige effekt at indholdet af en styret *at*-sætning er præsupponeret i lingvistisk forstand, dvs. fremstillet som givet sandt. Der er altså mindst to måder hvorpå digtet ved grammatisk-semantiske midler får fremstillet de to ledsætninger i 1.3-4 og 1.5-9 som kendsgerninger. Dels ved den syntaktiske sideordning der har afsmittende effekt på fortolkningen af de sideordnede leds indhold, dels ved den styrende verbalkonstruktion *fatter-ikke* der udløser at indholdet af de styrede *at*-sætninger fremstilles som givet sande (præsupponerede). Inden for sin egen sekvens (1.1-9) ser man altså de to domæner – det rationelle og det irrationelle, følelsen og fornuften – sammenfiltret og sammenvævet med annulleringen af fatteevnen som omgivende matrice: På trods af manglende fatteevne

må det konstateres at sagerne forholder sig som fremstillet i de tre *at*-sætninger. Det er absurd, umuligt og u-fatteligt, men ikke desto mindre noget der må konstateres og tages ad notam.

Sekvensen i l.1-9 stilles op over for den næste sekvens der åbner i l.10:

- (8) ***Jeg fatter ikke, at [...], at [...], og at vi to [...]; / men jeg tror, at kun troen kan løfte os over / den gabende slugt mellem nu og nu (l.1-11)***

I l.1 er den styrende verbalkonstruktion (*jeg fatter-ikke*). I l.10 er det styrende verbal (*jeg tror*). Det som *tror* styrer, er *at*-sætningen i l.10-11. I modsætning til konstruktionen *jeg fatter-ikke* udløser *jeg tror* ikke at indholdet af *at*-sætningen er præsupponeret (fremstillet som givet sandt). Det er en grundlæggende forskel på de to konstruktioner, en forskel som griber ind i hvordan de skal fortolkes i forhold til hinanden. Indholdet af *at*-sætningerne i l.1-9 fremstilles som givet sande, indholdet af *at*-sætningen i l.11-12 gør ikke, og det er indholdet af den sidstnævnte *at*-sætning der eksplicit har med tro at gøre. Den første sekvens lader sig forstå i forhold til det fornufts- og forstandsrelaterede (inkl. indholdet af de to *at*-sætninger i l.3-4 og l.5-9). Den anden sekvens (l.11-12) hører følelsen og det irrationelle til.

Anvisningen til hvordan de to sekvenser skal ses i forhold til hinanden, gives i konjunktionen *men* i l.11. Man plejer at sige om *men* at det betegner et modsætningsforhold, men *mens* semantik kan nuanceres betragteligt. Til at begynde med skal der mindes om at ord og leksemer typisk har et betydningspotentiale, snarere end én fast betydning. Dette gælder også *men*. I dette digt bruges ordet indrømmende,¹¹ og som vist af Rita Therkelsen (2002) iscenesætter det indrømmende *men* et helt lille tableau af synspunkter:¹²

- (9)
- 1: det der kommer før *men*
 - 2: en generel regel af *hvis – så*-typen
 - 3: det der kommer efter *men*
 - 4: synspunktet i 2 (den generelle regel) gælder ikke i dette specifikke tilfælde.

Når man sætter tekststykket i digtet 1.1-11 ind i den matrice som er opstillet i (9), bliver resultatet som i (10):

(10)

- 1: Jeg fatter ikke at havet kan bære containerskibenes vægt, at ..., og at ...
- 2: **hvis** man ikke fatter (forstår) at havet kan bære containerskibenes vægt, at ..., og at ..., **så** kan man heller ikke tro at kun troen kan løfte os over den gabende slugt ...
- 3: jeg tror at kun troen kan løfte os over den gabende slugt mellem *nu* og *nu*
- 4: det der står under punkt 2 gælder ikke i dette tilfælde.

Således fremstilles den generelle regel under punkt 2 som almindeligt accepteret, og en regel som også *jeget* skriver under på, mens det der står under punkt 4, er et særtilfælde, en undtagelse fra den generelle regel, som også accepteres af *jeget*.

Digtet formår på denne måde at sætte *ikke-fatte* og *ikke-tro* op som indbyrdes afhængige størrelser ifølge den almindelige mening (punkt 2), og på denne måde bliver det rationelle (fatteevnen) gjort til en betingelse for det irrationelle (troen) (kan man ikke fatte, kan man heller ikke tro). Denne regel er *jeget* enig i, men trodser den i det specifikke tilfælde. Således indeholder digtet på én gang en generel regel om tro baseret på fatteevne, og et specifikt tilfælde hvor troen trodser (manglen på) fatteevnen. Således vedgår *jeget* sig både den generelle regel og den gamle læresætning at troen står over og overtrumfer fatteevnen.

Tro og tro

Som nævnt er der et tredje vigtigt tema i digtet foruden temaerne tro og tvivl, og tro og fornuft, nemlig et som handler om tro og tro, eller rettere om to måder at leve med troen på. Troen kan opleves som tryghed og en lettelse i tilværelsen, eller den kan opleves som en byrde og en spændetrøje for den troende. Som allerede nævnt anser jeg dette tema som digtets mest centrale. I modsætning til de to andre trosrelaterede temaer har temaet om tro og tro mig bekendt ikke resulteret i særlige prædikater og dogmatiske læresætninger. Mens temaet tro og tvivl har givet anledning

til prædikater agnostiker, og temaet tro og forstand har givet anledning til de dogmatiske sentenser nævnt tidligere (*credo quia ... etc.*), har temaet tro og tro ikke på samme måde givet anledning til faste begreber og dogmatiske læresætninger. Den troende som oplever troen som en lettelse og en støtte i tilværelsen, kalder jeg derfor i denne artikel for den velvilligt troende, og den troende der vander sig under troens byrde, kalder jeg tilsvarende for den mismodigt troende.

Ovenfor blev det vist at *jeget* i 1.27 fremstiller det som givet sandt at vi vakler i troen. Når man læser 1.27 for sig, er det selve det at tro der sås tvivl om, her er det agnostikeren der stikker næsen frem. Læst i sammenhæng med 1.28 er det derimod ikke selve det at tro der er genstand for tvivl, men i stedet det at tro på at være velsignet. Den mismodigt troende tvivler på om det overhovedet er en velsignelse at tro på Gud.

(11) *når vi vakler i troen / på at være velsignet (1.27-28).*

Også her er de forskellige tolkninger foranlediget af at ordet *tro* kan, men ikke behøver at tage objekt, og de forskellige tolkningsmuligheder fremhæves af det markante linjeskift mellem 1.27 og 1.28. Læst isoleret er *troen* afledt af den variant af verbet *tro* der betegner religiøs tro i absolut forstand – selve det at være troende. I 1.27 luftes det gammelkendte tema, tvivlen på (en) Guds eksistens. Når 1.28 læses med som forlængelse, revideres *troens* semantik. Der er nu ikke længere tale om *tro* i absolut forstand, men om *tro* som tillidserklæring (*at tro på nogen/noget*, jf. det engelske udtryk *faith*). Læst i sammenhæng etablerer 1.27 og 1.28 således en læsning hvor *jeget* vakler i troen på at det overhovedet er godt at være troende.

At troen kan være en byrde for den mismodigt troende, ses også et andet sted i digtet, nemlig i 1.17-18:

(12) *jeg tror, at der til enhver kun hører én anden, / måske den forkerte, udvalgt af Gud.*

Her er det særligt det indskudte *måske den forkerte* der sammen med appositionen *udvalgt af Gud* accentuerer at troen på Gud kan være et åg. Kommaerne på hver side af indskuddet viser at dette netop er indskudt og dermed også kan udelades. Derved fremkommer der (mindst) et alternativ til helsætningen *jeg tror, at der til enhver kun hører én anden udvalgt*

af Gud. Alternativet fremkommer ved at man kan se *måske den forkerte* som elliptisk, et sætningsalternativ hvor væsentlige sætningselementer allerede er nævnt i den omsluttende sætning, og derfor ikke unødigt gentages. Ved ellipse i sagprosa og i hverdagstale opstår der sjældent tvivl om hvad der er udeladt, jf. *jeg vil helst ikke have den blå dug, kan du ikke sende mig den røde (-)*, og ellipse giver sjældent anledning til vidt forskellige fortolkninger (og hvis det gjorde ville man i så tilfælde ud fra universalpragmatikken netop tale om ikke-vellykkede tekster). Men i dette digt er der en særlig pointe i at konstruere sætningen og det ved ellipse etablerede sætningsalternativ så de lægger op til to ret forskellige tolkninger.

Som sagt gør kommaerne at indskuddet helt kan udelades. Derved fremkommer helsætningen vist i (13) nedenfor. Alternativet til (13) fremkommer når man prøver at 'konstruere' den sætning som *måske den forkerte* kunne være del af. *Den forkerte* er et alternativ til *én anden*,¹³ i det konstruerede sætningsalternativ kan alle sætningselementer undtagen netop *én anden* genbruges. I (13) og (14) har jeg sat de to sætninger op over hinanden så man kan se paralleliteten mellem dem, og så man kan se hvordan *måske den forkerte* etablerer et sætningsalternativ til sætningen i (13):

(13)

Jeg tror at der til enhver kun hører én anden udvalgt af Gud.

(14)

[Jeg tror at der til enhver] måske [kun hører] den forkerte [udvalgt af Gud].

Sætningen i (13) lægger op til en tolkning der passer fint ind i en almindelig forestilling i den vestlige kulturkreds om den eneste ene, mennesket som den ene halvdel af ét fuldkomment væsen osv. Hvis man i øvrigt har tillid til Gud, er det en lise at støtte sig til overbevisningen om at den eneste ene er udpeget af Gud, for når Gud råder, må den udpegede være den rette, og dette tolkes positivt. En vis og omsorgsfuld Gud vælger selvfølgelig en god mage til enhver.

Sætningen i (14) lægger derimod op til en nedslående tolkning, for den siger at der til enhver ganske vist kun hører én anden, men at man ikke kan forlade sig på at denne ene anden (som oven i købet er udvalgt af Gud), er den rette. Heri ligger der et paradoks, for hvis det er Gud som har udvalgt den eneste ene, er denne eneste ene så ikke dermed per

definition den rette? Måske skal alternativsætningen tolkes som at den som Gud udvælger til én, ganske rigtigt er den rette, men at vedkommende er vilkårligt udvalgt uden hensyn til kompatibilitet. Pardannelsen er bindende, men ikke nødvendigvis lykkelig. I så fald kan gudstroen i allerhøjeste grad være en byrde og en spændetroje der har konsekvenser for resten af det enkelte menneskes liv.

Læst uden indskuddet *måske den forkerte er jeget* fuld af tillid til at der er en eneste ene, at Gud nok skal sørge for dette, og at den eneste ene dermed også er den rigtige i positiv forstand. Alternativsætningen etableret af indskuddet viser derimod et ganske mismodigt og pessimistisk billede af både menneskets mulighed for kærlighed og af en ikke-omsorgsfuld Gud som ikke bare råder, men er énerådig og fratager det enkelte menneske muligheden for at handle og råde over sit eget liv. Optimisme og pessimisme de vandre til hobe.

Optimisme og pessimisme kan man også læse ud af følgende passage:

- (15) *Jeg tror! / det kun tar et sekund at forvandles, / men at forvandlingen¹⁴ varer i kun dét sekund; / at den, der som dreng stak syle i firbenets bug, / som voksen lader halshvirvlens led holde for (l.12-16).*

Her er det særligt *mens* og sideordningens rolle der skal gøres rede for. Som ovenfor i (10) etablerer *men* et helt lille scenarie af synspunkter hvoraf særligt punkt 2 og punkt 4 er interessante: den generelle regel af *hvis – så*-typen i punkt 2 og undtagelsen fra punkt 2 i punkt 4 (særreglen). Men i dette tilfælde er det lidt kompliceret at finde ud af hvordan passagen skal fortolkes. Den matrice som ses i (9), skal naturligvis udfyldes med indhold fra selve digtet, men denne tilsyneladende enkle opgave er mere vanskelig end som så, for digtet sørger ikke for at entydiggøre hvor meget af det der kommer før og efter *men*, der skal inddrages ad gangen. Man kan i hvert fald forestille sig følgende muligheder (og der kan sikkert være flere som bare er begrænset af min mangel på fantasi):

- (16) *det [tar] kun [...] et sekund at forvandles,
men [...] forvandlingen varer i kun dét sekund.*
- (17) *Jeg tror [at] det kun tar et sekund at forvandles,
men [jeg tror] at forvandlingen varer i kun dét sekund.*

Den sidste variant (17) kan også læses med l.15-16 som i (18):

- (18) *Jeg tror [at] det kun tar et sekund at forvandles,
men [jeg tror] at forvandlingen varer i kun dét sekund;
[og] at den, der som dreng stak syle i firbenets bug, som voksen
lader halshvirvlens led holde for.*

Muligheden i (16) fremkommer ved at man kun tager selve indholdet af de to ledsætninger i l.13 og l.14 og stiller dem op over for hinanden som det indhold *men* i l.14 har skopus over. Muligheden i (17) kan retfærdiggøres ved at tage ledstillingen i l.13 og *atet* i l.14 alvorligt: der er så tale om to sideordnede ledsætninger der begge er styret af (*jeg tror* i l.12. Sideordningskonstruktionen gør at *jeg tror* kan interpoleres i l.14 mellem *men* og *at*. Den tredje mulighed i (18) fremkommer ved at man ydermere tager *at*-sætningen i l.15-16 med som én af de ledsætninger (*jeg tror* i l.12 styrer. I dette tilfælde kan man indsætte et *og* for at tydeliggøre at ledsætningerne er sideordnede.

Når digtet på denne måde lader det stå åbent for fortolkning hvor meget af teksten før og efter *men* der skal med, opstår der også flere muligheder for at udfylde den matrice som er sat op i (9). For (16)s vedkommende ser udfyldningen således ud:

- 1: det tar kun et sekund at forvandles
- 2: **hvis** man er forvandlet, **så** er forvandlingen varig
- 3: forvandlingen varer i kun dét sekund
- 4: det der står under punkt 2 gælder ikke i dette tilfælde

For (17)s vedkommende ser udfyldningen således ud:

- 1: jeg tror det kun tar et sekund at forvandles
- 2: **hvis** man tror det kun tar et sekund at forvandles, **så** tror man også at forvandlingen er varig
- 3: jeg tror at forvandlingen varer i kun dét sekund
- 4: det der står under punkt 2 gælder ikke i dette tilfælde

For (18)s vedkommende ser udfyldningen således ud:

- 1: jeg tror det kun tar et sekund at forvandles
- 2: **hvis** man tror det kun tar et sekund at forvandles, **så** tror man

også at forvandlingen er varig, [og] at den der som dreng stak syle i firbenets bug, ikke som voksen lader halshvirvlens led holde for

- 3: jeg tror at forvandlingen varer i kun dét sekund, [og] at den der som dreng stak syle i firbenets bug, som voksen lader halshvirvlens led holde for
- 4: det der står under punkt 2 gælder ikke i dette tilfælde

Her ser vi blandt andet hvordan det syntaktiske mønster SVO nævnt i afsnittet om kompositionen spiller en vigtig rolle for digtets fortolkningsmuligheder. De forskellige muligheder fremkommer netop ved at SV (*jeg tror*) enten udelades (16) eller inddrages (17) og (18). (16) handler om forvandling, (17) og (18) handler om at tro. I (16) accepterer *jeget* den almindelige regel at (hurtig) forvandling resulterer i varig forvandling, men at denne regel bare ikke gælder i dette tilfælde. I (17) accepterer *jeget* den generelle regel at troen på at (hurtig) forvandling også normalt resulterer i troen på en varig forvandling, men at denne tro ikke kan mobiliseres i dette tilfælde. I (18) accepterer *jeget* også den generelle regel at troen på en hurtig forvandling også normalt resulterer i troen på en varig forvandling, og at den der som dreng stak syle i firbenets bug, ikke fremturer med malabarisk adfærd¹⁵ som voksen – men denne tro suspenderes i det aktuelle tilfælde. (18) rummer altså på én gang et lille lyspunkt (nemlig den generelle regel formuleret i punkt 2) og den mere dystre fravigelse fra dette lyspunkt (nemlig undtagelsen i punkt 4).

Denne tredje og sidste variant bliver særlig interessant hvis den holdes op mod en fjerde mulighed som helt udelader *men* i l.14:

- (19) *Jeg tror [...] at den, der som dreng stak syle i firbenets bug, / som voksen lader halshvirvlens led holde for* (l.12 og l.15-16)

Denne sidstnævnte mulighed (19) fremkommer ved at man lader (*jeg tror*) i l.12 styre *at*-sætningen og helt springer l.13-14 (inkl. *men*) over. Dette er muligt fordi der er tale om sideordning uden at det i digtet entydiggøres om l.15-16 er sideordnet med *at*-sætningen i l.13 eller *at*-sætningen i l.14. Man kan altså læse l.15-16 som en direkte forlængelse af l.12, og derved er en fortolkning uden det indrømmende *mens* særlige semantik mulig. Uden *mens* særlige semantik etableres ikke den generelle regel som kunne læses under punkt 2 i (18), der etableres med andre ord ikke det lille optimistiske lyspunkt som ligger i den generelle regel i

punkt 2. Der etableres kun et dystert og pessimistisk syn på menneskets (manglende) evne til at forbedre sig.

På denne måde lader digtet det stå åbent om *jeget* i almindelighed tror på varig forandring – væk fra malabarisk adfærd (jf. den generelle regel formuleret i punkt 2 i (18)), eller om *jeget* tværtimod pessimistisk altid tror at den malabariske dreng også vil være malabarisk som voksen (jf. (19)). Den første fortolkning viser et trods alt fortrøstningsfuldt og håbefuldt *jeg*; i den anden fortolkning ser man derimod et nedslået og mismodigt *jeg*, et *jeg* som opgivende noterer sig at det alt sammen kan være ligemeget, for man kan alligevel ikke regne med at mennesket og sagernes tilstand forandrer sig til det bedre.

Midt i al pessimismen finder man dog også optimisme formuleret som håb for enhver. *De åndssvages sjæle* blev allerede nævnt ovenfor, og det blev vist hvordan ordet *åndssvag* kunne tolkes på mindst to forskellige måder, som svag i fatteevnen og svag i troen. *De åndssvages sjæle* indgår i en sætning der lyder som følger:

(20) *Jeg tror, at dette af isøksen kløvede / credo er en bøn for de åndssvages sjæle* (1.22-23).

Ordet *for* kan i lighed med alle de andre analyserede ord falde forskelligt ud alt efter sammenhængen, og det giver forskellige tolkningsmuligheder. Dels kan *en bøn for de åndssvages sjæle* være en bøn som nogen udfører for andre. Det er helt almindeligt i den kristne tro at man kan bede for andre som man mener kan have brug for det. Uanset om *de åndssvages sjæle* er de sjæle som er svage i fatteevnen (og dermed i almindelighed har brug for andres omsorg, pleje og omtanke), eller de sjæle der er svage i troen (og som det dogmatisk set er enhver kristens pligt at bede for), kan *for* læses som at det er andre end de åndssvage selv der skal udføre bønnen. Men *for* kan også læses som at det er de åndssvage selv der skal bede for sig selv. *En bøn for de åndssvages sjæle* kan være en særlig bøn som kan fremsiges at netop sådanne mennesker som ligger inde med sjæle der er svage i ånden, uanset hvordan denne svaghed så skal fortolkes. Hvordan man end vender og drejer *for*, er der altså håb for enhver – også for de åndssvage.

Et andet *for*, nemlig det i 1.24, giver dog en lidt anderledes fortolkning.

- (21) *Jeg tror, at dette af isøksen kløvede / credo er en bøn for de åndssvages sjæle, / **for** jeg tror, at enhver er et afpelsset dyr / besat af en ånd, / vi længes efter at opgi, / når vi vakler i troen / på at være velsignet (1.22-28).*

I 1.24 angiver *for* et kausalt forhold mellem det der kommer før *for*, og det der kommer efter *for*. Det der kommer efter *for*, er i al enkelhed en begrundelse for det der kommer før *for*, og tilsammen etablerer de tre dele (det der kommer før *for*, selve *for*, og det der kommer efter *for*) en regel af *hvis – så*-typen, jf. Therkelsen (2001: 229-232), Nølke (1989: 54-55). I dette tilfælde kan *hvis – så*-reglen parafraseres som følger:

- (22) ***hvis** man tror at enhver er et afpelsset dyr besat af en ånd, vi længes efter at opgi, når vi vakler i troen på at være velsignet, **så** må man også tro at dette af isøksen kløvede credo er en bøn for de åndssvages sjæle.*

Troen på indholdet af det der kommer efter *for*, gøres altså til en betingelse for at tro på det der kommer før *for*.

Læst hver for sig og derefter samlet falder fortolkningen af 1.22-23 og 1.24-28 således ud: I 1.22-23 tror *jeget* at der er en særlig bøn for dem som er svage i ånden, der er altså håb for enhver – også for de dårligt troende. I 1.24-28 tror *jeget* at enhver fra tid til anden ønsker at opgive ånden fordi man vakler i troen (på at være velsignet). *For* sørger på den måde for at det fremstår som en betingelse for at kunne tro på indholdet af 1.22-23 (håbet) at man også tror på indholdet af 1.24-28 (længslen efter døden og vaklende tro som grundvilkår).

Digtet er altså skrevet så *jeget* fremstår som splittet mellem to forskellige holdninger til det at være troende. I dette tema rejses der ikke spørgsmål ved selve troen, kun ved om det er en velsignelse at være troende. Der etableres gentagne gange flere fortolkningsmuligheder som enten vægter den pessimistiske eller den optimistiske holdning. De forskellige tolkningsmuligheder fremstår dog ikke som helt ligeværdige alternativer. I de fleste tilfælde er der snarere tale om at den velvilligt troende repræsenterer den almindelige og neutrale holdning til det at være troende, mens den mismodigt troende hele tiden trænger sig på med sine anker og således kommer til at dominere i digtet. Dette fremgår af analyserne hvor den velvilligt troendes optimistiske holdning, igen og igen punkteres af

den mismodigt troendes pessimisme. At den mismodigt troende repræsenterer den dominerende holdning i digtet, understreges af afslutningsverset: *og at dét i sig selv er forbandelse nok* (l.29). Uanset hvor meget af det forudgående *dét* henviser til, kommer afslutningsverset til at virke som en slags konklusion på hele digtet, en konklusion der fremhæver forbandelsen frem for velsignelsen.

Opsamlende analyse og fortolkning

Ved de enkelte analyser er der allerede taget tilløb til at diskutere *jegets* forhold til tro. I dette afsnit vil jeg beskrive disse trosforhold mere samlet.

Spørgsmålet om tro og tvivl ses flere steder i digtet i forbindelse med ordet *tro*. Både som verbum og som substantiv bruges *tro* i flere semantisk-syntaktiske varianter. Dels ser man den variant som ikke tager objekt, og som dermed fungerer som en karakteristik af den pågældende som troende individ (jf. *jeg tror!* i l.12 og *troen* i l.27). Dels ser man den variant som tager (middelbart) objekt, og som i sin semantik tenderer en tillidserklæring (*faith*). Man ser også varianten af *tro* som hverdagsagtig 'svækker'. De forskellige betydningsvarianter hænger nært sammen med *tros* syntaktiske kombinationsmuligheder, og netop denne forbindelse mellem betydning og syntaks udnyttes effektivt i digtet, særligt ved nogle markante linjeskift. Flere gange bliver et religiøst karakteriserende *tro* sat i tale, men næsten øjeblikkeligt punkteret af fortsættelsen som – med tilbagevirkende kraft – gør det eksistentielle *tro* til enten det tillidserklærende *tro* (l.27-28) eller det hverdagsagtige svækkende *tro* (l.12-13). I linjeskiftet mellem l.12 og l.13 tillades i første omgang en læsning til fordel for den absolutte tro, i anden omgang (efter linjeskiftet) annulleres denne absolutte tro. I linjeskiftet mellem l.27 og l.28 fremstilles det gennem det præsupponerende *når* som givet sandt at man vakler i troen, men den tro man tvivler på, er frem til og med linjeskiftet den absolutte tro; efter linjeskiftet er det i stedet den tillidsfulde tro på at Guds milde åsyn hviler over én, der tvivles på – troen som sådan sættes der ikke spørgsmålstegn ved.

Spørgsmålet om tro og forstand ses også tematiseret flere steder i digtet. Der leges for eksempel med den faste figur i kompositionen som hedder

jeg tror (at...). I digtet sker der en bevægelse fra *jeg fatter ikke* til *jeg tror*; alene dette er med til at tematisere forholdet mellem disse to ret forskellige domæner: det rationelle bestående af forstand og fornuft vs. følelsens irrationalitet. At forholdet mellem tro og forstand er modsætningsfyldt, understreges af konjunktionen *men* i l.10. Oven i købet etableres der en særlig læsning ved brugen af *men* som gør at digtet på én gang tillader en læsning hvor *jeget* i almindelighed er indforstået med en generel regel som går ud på at tro baserer sig på forståelse, og en læsning hvor *jeget* suspenderer den generelle regel om forståelse som forudsætning for tro – i stedet løber det at tro af med sejren som den overordnede egenskab som fatteevnen må indordne sig under.

Endelig formår digtet at etablere en læsning hvor forhold som ikke er indlysende kendsgerninger i rationel forstand, gennem syntaktisk sideordning og en særlig præsuppositionsudløsende verbalkonstruktion (*fatter-ikke*) kommer til at fremstå som objektive, konstaterbare kendsgerninger. Herved ophæves sondringen mellem tro og forstand som diskrete kategorier.

Det tredje spørgsmål der handler om tro og tro, eller rettere om to forskellige indstillinger til det at være troende udspilles også flere steder i digtet. Som sagt etablerer digtet to mulige læsninger af hvordan *jeget* forholder sig til det at være troende: troen kan være en lettelse og et løfte om håb, eller troen kan være en byrde og en spændetrøje.

Troen som lettelse og håb ser vi i de sammenhænge som tillader en fortolkning hvor det at være troende enten hverken gør fra eller til, eller måske direkte giver et billede af den støttende, vise og retfærdige Gud. Dette ser vi for eksempel i den analyse hvor *jeget* ikke fatter u-fattelige ting, men ikke desto mindre *tror*. Troen overtrumfer således fatteevnen og er på den måde en hjælp og en støtte for *jeget* – det gør ikke noget at man ikke fatter, bare man tror. Troen er også en støtte for det *jeg* der fuldt og helt tror på at det malabariske barn vokser op og bliver en ikke-malabarisk voksen. Troen er en støtte for det *jeg* som tror på at der er håb for enhver, også for dem der er dårlige til at tro (og dem der er dårlige til at fatte). Ligeledes er troen en støtte og en hjælp for det *jeg* som tror at Gud nok skal sørge for at udvælge én anden til sig (for når Gud vælger, må det jo være den rette).

Troen som byrde og spændetrøje ser vi derimod i de sammenhænge som tillader en fortolkning hvor det at være troende medfører at man er nødt til at leve med en ligeglad, uretfærdig og hensynsløs Gud. For

denne mismodigt troende overtrumfer troen også fatteevnen, dvs. det irrationelle suspenderer det rationelle. Men for denne troende er det ikke en støtte og en lettelse at tro. I stedet må den mismodigt troende slå sig til tåls med urimelige forhold som at det malabariske barn fortsætter som en malabarisk voksen. Den mismodigt troende er også nødt til at udholde at man ikke kan tro på særlige bønner for dem der er dårlige til at tro, hvis man ikke samtidig tror at manglen på tro er en fast tilbagevendende sag som oven i købet får én til at længes efter døden. Den mismodigt troende må også leve med at der til enhver kun hører én anden, men kan ikke stole på at Gud vælger en partner der passer til én – og så hænger man på den – for hvordan kan man slippe af med én som Gud har udpeget som den eneste ene? – og alternativt – hvis man ikke vil have den som Gud vælger til én, er man så dømt til et liv i ensomhed?

Således skildrer digtet et splittet *jeg*, et *jeg* som er troende – og som finder lettelse, hjælp og støtte i troen, og et *jeg* som er troende – og som lider og tynges under sin tro.

Afslutning

I denne artikel har jeg villet vise at sproget i lyrik ikke er et andet sprog end det som bruges i sagprosa og hverdagssprog. Men det som i sagprosa og hverdagssprog anses for at være et ideal, nemlig klar og entydig sprogbrug, er ikke nødvendigvis et ideal som gælder for lyrik. Tværtimod kan det i lyrik være et ideal at skabe og opretholde flertydige ord og konstruktioner. Dette har jeg illustreret ved at analysere udvalgte passager i et digt af Søren Ulrik Thomsen hvor netop skabelsen og opretholdelsen af flertydighed bidrager til alternative fortolkninger som tilsyneladende er indbyrdes uforenelige. Hovedpointen i denne artikel er altså at det sprog som anvendes i lyrik, ikke er et andet sprog end det som anvendes i sagprosa og hverdagssprog, men at selve måden det fælles sprog forvaltes på er forskellig i de respektive genrer. Dette kan føres tilbage til at formålene og dermed idealet for sagprosa og hverdagssprog på den ene side og kunstneriske udtryk som for eksempel et lyrisk digt på den anden side er vidt forskellige. Sproget er det samme, men hensigten med teksterne er forskellig, og det har indflydelse på hvordan udtrykket formes.

Litteratur

- Aaskilde, Anna Olga, Maiken B. Ravn, Maja Nyborg Pedersen, Signe Schrøder & Lise Uldall-Poulsen 2003. »Jeg fatter ikke at havet kan bære...«, en grammatisk analyse af Søren Ulrik Thomsens digt »Jeg fatter ikke, at havet kan bære...« fra digtsamlingen »Det skabtes vaklen«. RUC-rapport, Dansk, Modul 1, efterår 2003.
- Diderichsen, Paul 1946. *Elementær Dansk Grammatik*. 3. udg., 9. oplag, København 1987.
- Durst-Andersen, Per & Michael Herslund 1996: »The syntax of Danish verbs. Lexical and syntactic transitivity«. I Elisabeth Engberg-Pedersen, Michael Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft & Lisbeth Falster Jakobsen (red.). *Content, Expression and Structure. Studies in Danish functional grammar*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. S. 65-102.
- Grice, Paul 1975. »Logic and Conversation«. I Carol Henriksen (red.): *Can you reach the salt? – Pragmatikkens klassiske tekster*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag 2001. S. 199-219.
- Harder, Peter 1992. »Herfra og dertil. Om præsuppositioner og sprogforståelse«. *Mål & Måle* 1992/1. S. 23-30.
- Heltoft, Lars 1996. »Topics in Danish and in Universal Pragmatics«. I Lars Heltoft & Hartmut Haberland (red.): *Proceedings of the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*. Roskilde University, Department of Language and Culture. S. 251-262.
- Herslund, Michael 1995. »The object relation and the notion of incorporation«. I Lene Schøsler & Mary Talbot (red.): *Studies in Valency I. RASK Supplement Vol. 1*. Odense: Odense University Press. S. 1-18.
- Iser, Wolfgang 1970. »Tekstens appelstruktur«. I Michel Olsen & Gunver Kelstrup (red.): *Værk og læser: en antologi om receptionsforskning*. København: Borgen 1981. S. 102-133.
- Jensen, Eva Skaft 2005. »når vi vakler i troen / på at være velsignet – om opretholdelsen af flertydighed i lyrik illustreret ved polyfoniteoretiske analyser af et digt af Søren Ulrik Thomsen«. I Nina Møller Andersen, Henning Nølle & Rita Therkelsen (red.): *Sproglig polyfoni*, Arbejdsrapport 2. Marts 2005. S. 65-95.
- Jensen, Eva Skaft, under udarb. »Informationsstruktur og kohæsion«. I Kohæsivt kasus i gammeldansk med udgangspunkt i kasusbrugen i Skånske Lov i Stockholm B 69 eller hvor gik nominativen hen da den gik ud?
- Nølle, Henning 1989. Polyfoni. En sprogteoretisk indføring. *Ark 48*. Sproginstitutternes Arbejdsrapport Handelshøjskolen i København.
- Nølle, Henning, Coco Norén & Kjersti Fløttum 2004. *ScaPoLine. La théorie scandinave de la polyphonie linguistique*. Paris: Kimé.
- Sproglig polyfoni*, Arbejdsrapport 2004-. Udg. af Sprogligt Polyfoninetwork & Institut for Sprog og Kultur, Roskilde Universitetscenter. Red.: Rita Therkelsen, Nina Møller Andersen & Henning Nølle.
- Therkelsen, Rita 2001. »*Ikke fordi jeg mener det, for det gør jeg. Et bidrag til argumentationsanalysen«. I Lars Heltoft & Carol Henriksen (red.): *Den*

- analytiske gejst. Festskrift til Uwe Geist på 60-årsdagen 23. september 2001.* Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. S. 221-232.
- Therkelsen, Rita 2002. »Indrømmelsesaktivitetens struktur og nuancer«. I Hanne Leth Andersen, Kjær Jensen & Henning Nølke (red.). *Ny forskning i Grammatik. Fællespublikation 9. RASK Supplement* Vol. 13. Odense universitetsforlag. S. 243-262.
- Therkelsen, Rita 2004. »Polyfoni som sproglig begrebsramme og som redskab i tekstanalysen«. Undervisningsmidler til dansk sprog. Roskilde: Institut for Sprog og Kultur, Roskilde Universitetscenter. S. 38-66.
- Therkelsen, Rita, Nina Møller Andersen & Henning Nølke (red.) 2007. *Sproglig polyfoni. Tekster om Bachtin & ScaPoLine*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Thomsen, Ole Nedergaard 1991. »Unit accentuation as an expression device for predicate formation in Danish?«. I *Acta Linguistica Hafniensia*, vol. 23. København: Reitzel. S. 145-196.
- Thomsen, Søren Ulrik 1996. *Det skabtes vaklen*. Valby: Vindrose.
- Togebj, Ole 1993. *Praxt*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Togebj, Ole 2001. »Den sproglige beskrivelse af fiktion og tekststart«. I Lars Heltoft & Carol Henriksen (red.): *Den analytiske gejst. Festskrift til Uwe Geist på 60-årsdagen 23. september 2001*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag. S. 233-245.
- Togebj, Ole 2003. *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Noter

1. Der foreligger en tidligere version af nærværende artikel hvor det særligt er det polyfoniteoretiske begrebsapparat der bliver afprøvet, jf. Jensen 2005. Oprindelig var det en gruppe studerende der gjorde mig opmærksom på Søren Ulrik Thomsens digt. De arbejdede med det i et gruppeprojekt som jeg vejledte, jf. Aaskilde, Ravn, Pedersen, Schrøder & Uldall-Poulsen 2003.
2. Dermed kunne man kalde kompositionalitetsprincippet for den sprogligt baserede tekstanalytikers svar på den hermeneutiske cirkel.
3. Dvs. aspektlignende semantiske distinktioner som staticitet, aktivitet (atelisk) og handling/overgang (telisk).
4. Togebj giver et bud på fiktive teksters relation til de universalpragmatiske krav, se Togebj 2001, 2003: 181-182ff.
5. Fordi jeg er grammatiker, bruges ordet subjekt udelukkende om det grammatiske subjekt. Den instans der kommer til orde i digtet, omtales som *jeget*.
6. Konstellationen *fatter-ikke* behandles i denne analyse som én leksikalsk enhed. Den samlede konstellation *fatter-ikke* har en særlig syntaktisk-semantisk effekt, nemlig at indholdet i objektet for *fatter-ikke* er præsupponeret i lingvistisk forstand, jf. også note 8.
7. Jf. Diderichsen 1946: 150, 228.

8. Begrebet præsupposition bruges her strengt teknisk, ikke som en term der kan bruges om forudsætninger, baggrundsviden og antagelser i almindelighed. En god og overkommelig indføring i præsupposition i lingvistisk forstand kan læses hos Harder 1992.
9. Den meget interessante revurdering af hvad der vakles over, der opstår ved fortsættelsen i l.28, tages op i afsnittet om tro og tro.
10. De tre setninger kan oversættes til hhv. *Jeg tror fordi det er absurd; jeg tror fordi det er umuligt og jeg tror for at forstå.*
11. Ordet kan også bruges til at angive emneskift (især i talt sprog), og det kan bruges til at betegne modsætningsforhold der ikke er indrømmende, jf. Therkelsen 2002: 252-254.
12. I den franskinspirerede videreudvikling af den sproglige polyfoniteori bruges ordet synspunkt som fagterm. Man kan læse nærmere om den sproglige polyfoniteori i Therkelsen 2004, Nølke, Noreen & Fløttum 2004, Therkelsen, Andersen & Nølke (red.) 2007, og i serien Sproglig polyfoni, Arbejdsrapporter.
13. Udnævnelsen af *én anden* som det sætningselement der er alternativ til *den forkerte*, baserer sig på at *måske* er en fokusoperator. Det udpeger *den forkerte* som fokus i sætningsalternativet. Derfor er det oplagt at se *den forkerte* som alternativ til *én anden* da *én anden* er fokus i sin sætning. Om fokus og informationsstruktur i dansk, se Togeby 1993, 2003, Jensen (under udarb.) og Heltoft 1996.
14. Jeg vælger her at læse *forvandlingen* som resultatet af en forvandlingsproces, snarere end forvandlingsprocessen selv. Men det er kun fordi jeg er nødt til at vælge for at kunne foretage en analyse. Læsningen af *forvandlingen* som selve processen at forvandles kaster yderligere en række fortolkninger af sig som ikke vil blive behandlet i denne artikel.
15. Også i l.16 er der flere fortolkningsmuligheder. Jeg vælger her at tolke *lader halshvirvlens led holde for* som et billede på en handling af malabarisk karakter parallelt med at stikke syle i et fribens bug.